

Degree Report PART B (7,5 credits)

Title: Telling a migrating story by Clay

Author: Carina Cresta

Programme: MFA in Craft, ceramic art, 120 credits

Course: KHM20 Masters Degree Project in Craft 2, 30 credits

Level: Second Cycle

Term & Year: Spring Year 2023

Supervisor: Professor Magnus Haglund

Inledning

Under isolering kan världen verka stilla, men allt är i ständig rörelse. Sorg och rädslor som accentuerats av osäkerhet och otrygghet skapad av politiska strömningar och Corona pandemins effekter efter dess utbrott 2020, har gett mig anledning att utforska och återuppväcka flera kroppsliga minnen. Kroppslig erfarenhet och kunskap som jag bär med mig är del av den trygghet jag byggt upp genom min bakgrund. Förankringen till min familjehistoria, lerans historia, dess vänner och utövare förser mig med en känsla av tillhörighet. Genom att utforska och återuppleva sensoriska delar av det förflutna kan vi bygga nya minnen, utvecklas och röra oss framåt från en stabilare plattform. I mitt arbete följer jag min och min släkts historia genom att lyssna, ta i gamla föremål, känna, bearbeta, tolka, återge och upprepa rörelser och beröring med händer och kropp. Min process vill undersöka hur metoden kan förmedlas genom rumslig gestaltning och berättande i samspel med lera.

Leran är min fasta punkt och min följeslagare. Ler är för mig det grundläggande fundamentet, upprinnelsen till liv och den naturliga förvaltaren att anförtro mina embryon till idéer. Känslan för materialet är likt den för en plats, en relation som byggs upp med tiden och dialogen, den enskilde och kollektivets upplevelser definierar relationen. Gråberget, i Majorna, och dess omgivande lermarker är den plats i Sverige varifrån min italienska familjs historia fått näring att blomstra och platsen där detta projekt tar sig uttryck och hämtar sitt råmaterial.

Utforskandet av mitt släktarkiv har lett mig på en resa kring; Vilka vi är, var vi är, vad vi har. Varje möte inleds av frågan: Vad är det här för upplevelse/minne? Hur känns det? Vad fångar min uppmärksamhet? Hur använder jag mig av det jag upptäcker och varför? I varje utförande i processen prövar jag att utgå ifrån principer av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.

Bakgrund

Mitt intresse för min familjs historia har alltid varit starkt, så starkt att det genast uppslukar min tid och fokus när jag hittar någon ny pusselbit och börjar nysta i händelser och platser, personer, relationer. Relationerna till min släkt i Italien har dock alltid förts på avstånd, en fysisk distans, som kanske kan förklara min tillbakahållna besatthet och passion för det italienska och slakten Crestas berättelse. När jag fyllde 18 år tog jag mitt italienska släktnamn tillbaka. Jag bär morfars judojacka för styrka när jag bygger och eldar keramiska eldskulpturer och till mormors gravurna tillverkade jag en lerbehållare när hon gick bort. Den ligger nu begravd med Nonnas och Nonnos aska djupt i Majornas jord. Istället för deras namn på gravstenen de aldrig

önskat sig, har jag som hyllning tillverkat bröllopskronan mormor aldrig bar. Med största tillgivenhet ville jag bygga den av lera från marken där vi gått tillsammans i Majorna, i hjärtat av Göteborg.

Nonnos syster, mammas faster; Zia Ottavia i Italien, kom aldrig att besöka oss eller Sverige, hon vågade inte, sa hon, skämtsamt rädd att hamna i Ryssland om hon skulle åka med bil körd av sin man. Hon fick aldrig några egna barn men överöste oss med presenter, ringde vid alla bemarkelsedagar för att prata på i smatterbandstempo. Jag förstod mer än jag fick en chans att uttala, kunde hinna flika in Si Si eller Grazie, tanti Bacci! Italien för mig blev något mystifierat exotiskt och alldeles fascinerande i sin ständiga frånvaro av fysisk närhet. Det italienska språket, en verklighetsflykt och en trygghet. Berättelsen och upplevelsen av platsen och människorna blev något jag upplevde när jag lyfte telefonluren och lyssnade till det vackra melodiska ljudet av Zia Ottavias röst. Jag har aldrig träffat denna kvinna, men drömde om att få mötas i verkligheten, övade på fraser att kommunicera med när vi äntligen sågs men alla försök har stannat vid det. Ottavias snirklande skrivstil har blivit allt mer otydbar med åldern, med åren har vi tappat kontakten och jag har allt oftare frågat mig om hon fortfarande är i livet. När jag hittar ljudband där jag hör henne sjunga och samtala med min då unga mamma och min mormor slungas jag tillbaka till en tid som jag bara kan uppleva i relation till kroppsliga minnen av hur jag sjunger samma sånger med mamma och mormor, Ottavias röst i telefonen placerar mig nu i rummet tillsammans med dem. Ljudet är både vackert, raspigt, sprött och gällt, allt på en och samma gång. Mamma prövar italienskan, övar skämtsamma barnvisor, Ottavia hejar på och bjuder in mormor.. försöker frejdigt orden till "Kom i kostervals". Utan att förstå orden om kärlek förälskar hon sig i melodin. Det finns en sån hjärtlig värme och önskan om att vilja förstå.

Coronans utbrott och det stora antalet offer bland gamla och sjuka i Italien blev katalysator för en slags rasande feber, en allt mer desperat tanke på att den sista mänskliga länken, kopplingen mellan mig och mina släktingar i Italien, gått förlorad. Som att förlora en hel kontinent av sig själv.

Förlust kan vara förlamande..men sorg har flera ansikten och faser, som beslutsamhet och handlingskraft, viljan att mobilisera, resa sig, överleva och gå vidare. Jag föreställer mig att det, om än i väsentligt skild kontext och grad, kan varit några av de känslorna som min Nonno kände när han beslutade sig för att arbetskraftsinvandra till Sverige efter krigsslutet av andra världskriget, då hans tid som marinsoldat var till över

Känsla av sammanhang

Mina morföräldrar, Nonni, möttes på sin arbetsplats SKF:s kullagerfabrik i Göteborg. Grupper av italienare och svenskar lärde känna varandra genom att kommunicera via musik och sång, genom ett kreativt och kollektivt utväxlande av kroppsligt utövande. Nonno införskaffade en italiensk bandspelare av märket Geloso, med mikrofon, och spelade in från sammankomsterna för att skicka hälsningar fram och åter mellan släkt och vänner i Italien och Sverige. Genom att återge omgivningen och ljuden som de spelade in försöker jag förmedla deras känslor och upplevelser genom tid och rum. Genom att närvara i händelsen och väcka egna minnen känner jag känslan av sammanhang och tillhörighet växa sig starkare. Kan jag också väcka den känslan hos andra med berättelsen? Får det motsatt effekt, distansering och utanförskap?

Startpunkten

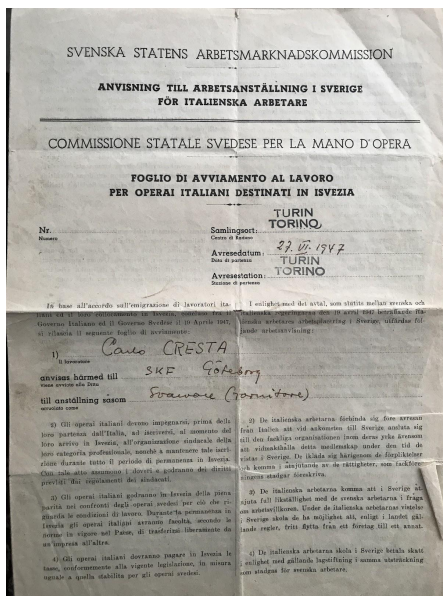
Foto omkring 1947, vid sammankomst i Gamlestan bland nyblivna vänner, italienare och svenskar. Mina morföräldrar har just börjat träffas. Under några träff är de ljudband vi hittat inspelade. Mamma berättar att hon fick följa med och vila bakom mormors rygg, då hon var barn på 50-talet.

Miriam, mormor och hennes systrar och "the girls" som arbetade på SKF med att syna kullager.

Redan i Malmö blev de italienska arbetarna "avlusade". De skräddarsydda kläderna förstördes och de fick overaller (tidningsurklipp från nyhetsrapportering vid ankomsten till Göteborg).

Arbetsinvandraravtalet mellan min Nonno och Svenska

staten. Kvalificerade att komma till Sverige fick inte bo längre söderut i Italien än Rom, de måste ha en pågående anställning i Italien, och dessutom klara hälso- och IQ-test. Utöver detta skulle de manliga arbetarna se "typiskt manliga ut".¹ Endast 40 av 700 klarade de första proven, min morfar måste ha kvalat in bland dessa. Det tog år av förhandling och kompromisser för parterna för detta avtal mellan Italien och Sverige. Hur hårt de än försökte förutse och arrangera, tror jag inte att något kan förbereda dig för hur det kommer att bli att ge sig ut på den här typen av resa. Vi hörde aldrig ett ord från denna upplevelse men jag föreställer mig att det är något som kommer att vara en del av den du är under resten av ditt liv.

Centralstationen Malmö. De första

italienska arbetsinvandrarna 1947, anländer till Sverige för sitt nya liv i Göteborg och arbete på SKF. Italienarna, (Nonno är tvåa till vänster, främre raden) väldressade för att göra gott intryck vid första mötet med sitt nya hemland. De skräddarsydda kläderna tvingades de byta, de brändes.

¹ Ebba Lundström. 2021 "Den bortglömda invandringen", Lunds universitet. Access 20/4 2023 på: <https://lup.lub.lu.se/lup/download?func=downloadFile&recordId=9045165&fileId=9052669>

Tidningsurklipp från italienska
arbetsmigranternas liv i "la baracca Rossa". Foto ur Cresta, Berntssons privata arkiv.

Nonno på SKF fabriken i Göteborg, under sitt första år som anställd i Sverige.

Bandspelaren "Geloso" användes av mina morförelärlrar för att spela in de ljudband vi lyssnat på under den här processen.

Det faktum att jag kan höra vad de hördde för så många år sedan, att höra deras röster igen när vi spelar in mina föräldrar och mina röster över detta, gör att vi på något vis verkar vara tillsammans allihop i nya dialoger. Inviterade till samtal om samtalen går vi från påverkan till medverkan och handling genom min tolkning i lera. Lerspråket som utvecklats blir ett frö i min "trädgård" som kan fortsätta växa eller ge näring åt andra berättelser, planteras om eller återanvändas i ett annat sammanhang.

I Hammarkullen, beläget i andra änden av spårvagnen 11:ans rutt i förhållande till Gråberget och Majorna, tar en tjej del av mina bilder av morfars gamla bandspelare, den kring 1950 - 70-talet mycket populära Gelson. Hon berättar hur tillverkning av dessa spelare blev förlagd till städer i Somalia, att hennes släktingar arbetat med att bygga dem i en stad som helt tagits över av arbetare för den tillverkning som skapat arbetstillfällena där. Häromdagen tog rösterna från förr i denna berättelse med mig på en resa runt Majorna och lustigt nog hamnade vi i både Turin, Norge, Finland,

Norrbottnen, Falköping och Polen. Innan jag visste ordet av kastade projektet mig återigen in i en annan migrerande historia. Vi tog turen upp på Gråbergets småvägar. Jag går där i omgivningarna kring min, mina föräldrars och mina morföräldrars historia, före mig. När jag står nedanför och vinkar upp mot fönstren till det som en gång var mina morföräldrars hem, kan jag se köket framför mig, hur jag öppnar skafferidörren med spänning. Den gömmer skatter skickade från min Zia Ottavia i Italien och jag kan känna hur mina händer sträcker sig efter det lilla paketet med ljusgrönt och orange tyg och tråd. Lukten är konstig och stark men jag älskar den! I mina tankar är det en doft av en avlägsen saga, doften av Italien! Minnen från platser som ännu inte är bekanta och älskade dofter från paket med inslagna salamikorvar och parmigiano ost får mig att känna en stark känsla av att jag hör hemma.

Innan vi börjar nedstigningen på andra sidan Gråberget passerar vi huset där min pappa växte upp. Han kunde se min mammas fönster över gården. Då vi lyssnat på de gamla inspelningarna berättar han för mig att redan då han var liten och lärde känna min mamma på 50-talet fanns den italienska parmesanosten från Turin liggandes i en burk med mjöl i familjen Crestas skaffereri. Den skulle alltid bjudas efter antipasto tillsammans med stora mängder hemmagjord pasta med riktigt röd kotlett- och tomatås, alltsammans otroligt exotiskt för min pappa, eller vem som helst i Göteborg vid den här tiden. Lika exotiskt var min mammas kolsvarta hår och det faktum att hon besökte släkten i Italien om somrarna, vilket till min blyga mammas förtret, gjorde henne till klassens medelpunkt när det skulle berättas och beskrivas inför skolklassen vid terminsstart.

Rätten som min pappa serverades var pasta med något som liknar saltimbocca, långkokt köttragu, som Nonno ätit med sin familj i Turin då han växte upp och som vi kom att göra högtidligt strax innan jul varje år, även när jag var liten. Vi gjorde först pastan, gnocchin, på bordet i Nonnis kök. En stor hög av mjöl formades med allas händer till toppen av ett berg och knådades ihop med kokhet bakpotatis av Nonno. Tillsammans med ägg som lades i mitten bildade mjölberget som en het vulkankrater. Degen knådade vi och rullade till långa korvar som skars i bitar och rullas till kulor eller formades med ett rullande tryck av en gaffel. Jag låter mjölet bli lera och händerna hjälper berget växa fram genom bordet, materialet pressas ihop av mina fingrar och finner sin ordning. Toppen av kratern tummas fram med bestämda tryck av händer som minns. När jag rullar korvar till min lergnocchi är det samma rörelse och form som bildar byggstenar till mina keramiska eldskulpturer och de små gnocchi kulorna av lera påminner mig om kulorna mina morföräldrar arbetade med till kullager i fabriken. Bara mjukare och varmare mot kroppen.

Skiss mjölvulcan/berg 2023 foto: C.Cresta

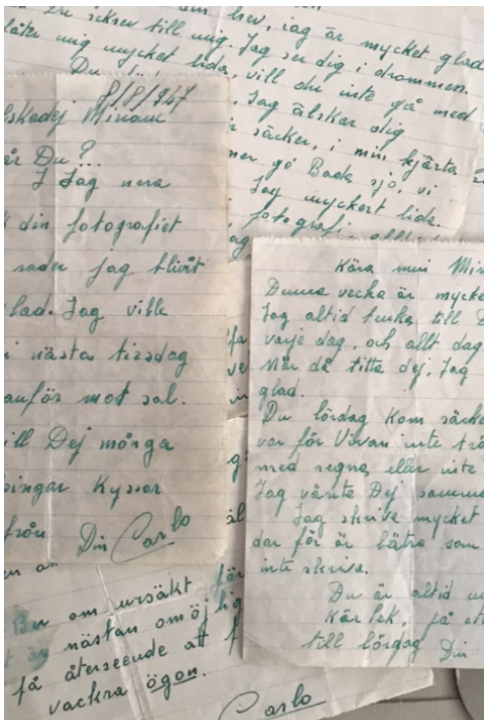
Tillbaka i nutid och utför Gråberget ner mot Galateagatan, påminns jag om "Galatea-skjutningen" och mordet här för många år sedan, unga personer åtalades och utreds av socialtjänsten när jag utbildade mig till socialarbetare runt år 2000, ett år innan jag började vad som skulle bli min resa inom den keramiska professionen. Effekten av denna tragiska händelse bidrog faktiskt till yrkesbytet. Jag bestämde mig för att arbeta proaktivt med hjälp av lera som verktyg i försök att nå ut tidigt med kreativa alternativ till unga människor och gick vägen via keramisk yrkesutbildning i Lidköping och Meckat för lerfantaster, den anrika Rörstrandsfabriken. Ändå fann jag mig själv på väg tillbaka till platsen för den sorgliga historien på jakt efter ett par högtalare; Radionette, samma sort som mina morföräldrar använde på 50-talet för att lyssna på banden de spelade in tillsammans. Radionette-högtalarnas ägare blev entusiastisk över mitt projekt och började att berätta att han själv invandrat från Norge, att de flesta invandrarna i Sverige under åren faktiskt har kommit från Norge (som mina släktingar på min pappas sida) Om detta är sant, tänker jag, är de flesta ovetande, precis som de inte känner till att majoriteten av de som adopteras i Sverige faktiskt är svenskar.

Jag gräver i lagren av minnen och kommer allt djupare. När jag lägger ihop fragmenten och arbetar med tolkning av arkivet tillsammans med mina föräldrar, bildar delarna tillsammans nya objekt, partiklarna placerar sig i nya konstellationer och hålls samman som nybildade sedimentära bergarter. Dessa bergarter bildas av lager på lager av bland annat döda växter, avlagrade vittrade mineraler, bergfragment eller lera, som förstenats under tryck och viss temperatur. Lersten kallas en art och jag

fascineras speciellt av min upptäckt att en annan benämns som tillit, TILLIT!² Jag använder mig av ord och bilder som återfinns i arkivet och gör strukturer i material som kan överföras i leran som jag bearbetat och förberett. Strukturen bildar mönster i min ler och förmedlar berättelsen.

Laserutskuren relief från brevörlaga. Test av överföringsunderlag från trä till lera. Foto: C.Cresta

Kärleksförklaringen, mellan hopp och förtvivlan.

Första orden min morfar skrev på svenska i kärleksbrev till min mormor, daterade bara veckor från det att han kom från Italien 1947. Genom att överföra orden till lera och föra vidare budskapet, blir jag en del av handlingen, av kärleksförklaringen. Del av installationen: *Bejaka galenskapen i ditt liv, för galenskapen är syster till kärleken*, 2023. Foto: C.Cresta

² SVT.se Acess 12 Maj 2023 på: <https://www.svt.se/nyheter/vetenskap/livet-uppkom-pa-lera>

Detalj av "kullagerskolor" i lera, processbild av *Brudkrona till*

Nonna 2023. Foto: C.Cresta.

Texten från brev fotas av och vektoriseras digitalt till filer för laserutskrift. Den spegelvända texten bränns in i träskivor och jag kan trycka leran i dessa för att få relief. Trycker jag leran direkt mot får jag stämplar av valda delar och dem använder jag mot objekt för att överföra budskapet och sända det vidare. Av kavlade lersjok som sjunker ner i träformen och antar textens form, inpräntat i lerytan, bildas ark som byggdelar. Dessa kan jag kan forma med händer och kropp till sköldar eller fundament. Det skrivna ordet och lerans språk bildar en symbios, en kropp, genom min handling.

Lager av Familjen Crestas arkiv

Nonno lärde upp mig att bli upptäckare och skattsamlare när vi tog hand om bortglömda föremål på våra naturutflykter i Majorna. Skatterna ordnar jag i små världar och landskap, låter dem höra hemma någonstans, relaterade till nya sammanhang, omgivningar och andra föremål. Det ger mig mening att leta skatter även i arkiven. Jag tycker om att vara i närvaron. Känslan att tiden vi delar är avgörande. Vad försöker de säga mig? Vad är den saknade länken? Det jag skapar får dem att höra hemma i nutiden av historien. I vilken form lämnar jag brödsmulor längs min väg för nästa resenär att upptäcka?

Mamma och jag har arbetat sida vid sida i arkiv förut, då med att rensa ur preskriberade fall ibland mapparna på Socialförvaltningen i Majorna/Linnés fönsterlösa arkivrum. Nu avslöjar vi lager på lager av för mig okända dokument, noggrant utvalda och förvarade av mina morföräldrar och sedan av mamma själv. Vi vecklar ut åldrade, hanterade och tummade papper, älskade och omhuldade brev, dåtidens viktiga juridiska intyg, sorterar dem i kategorier, fotograferar dem för säkerhets skull. Vi ger dem uppmärksamhet, hanterar dem med tillgivenhet och respekt och lägger de gamla och ömtåliga papperna och fotona i mer lämpliga behållare för bevarande. Mamma berättar, jag antecknar. Minnen som en gång var mina egna vävs samman med hennes och vi letar nya spår att följa tillsammans. Samarbetet ger processen mening.

Min kropp har det med sig, jag behandlar leran med samma respekt, väcker den till liv i mina händer. Delar och lägger samman, gång på gång, lager för lager och leran

svarar, varje partikel samarbetar med sin nästa, och partiklarna i mina händer. Trycket av hand, fingrar och kropp mot lerans kropp och dess underlag ger avtryck, precis som tiden och händelserna med den. Avtrycket jag och mamma gör hos varandra, ljudet av bekanta röster som gjort avtryck i mig som kroppen återvänder till när vi lyssnar till dem.

Min morfars och hans kamrater var pionjärer i många aspekter, men för mig är de verkliga pionjärerna här min mormor och hennes systrar, som välkomnade och säkrade "det goda livet" för dessa migranter och trampade upp ny väg för samhällen och nya generationer.

Jag säger till min mamma att jag nu börjar tro att mormor är den riktiga äventyraren, den riktiga hjälten, som ger sig ut på denna resa med en stilig främling från söder. Att engagera sig i äktenskap, ett livslångt engagemang med denna man, vars familj hon nästan inte vet något om.

Hon svarar att;

– Ja, så har jag inte tänkt på det förut ..

Av någon anledning känner jag att detta kan vara en av de viktigaste sakerna som vi har delat. Resan att göra upptäckter och nya vägar tillsammans genom det förflutna, det är också nuet! Där är den, denna djupa känsla av mening, förståelse och anknytning. Kärnan.

Summering

På 1950- och 60-talet sågs arbetsinvandring och utländsk arbetskraft som en nödvändighet för expansion av den svenska industrin³. En titt i backspeglarna ger att framgången för denna politiska strategi förändras i linje med upp- och nedgångarna i hela den svenska ekonomin, att ett politiskt klimat som diskriminerar människor med antagen utländsk bakgrund bara ger motsatt effekt.

Jag hör röster höjas kring behovet av större antal skattebetalande medborgare som bidrar till välfärdsstaten Sverige och att arbetsinvandring återigen kan vara en del av lösningen, men som historien visat borde det nu nästan förstås utan att sägas att det bara kan nå framgång om situationen för invandrare är välkomnande och stödjande istället för diskriminerande och utestängande. Uppgiften att arbeta uteslutande i syfte att tjäna pengar och betala skatt till förmån för en annan stat och sedan inte vara välkommen längre låter inte särskilt tilltalande i mina öron. Naturligtvis finns det de som självmant väljer att försöka tjäna bra med pengar utomlands, utan att önska bli

³ Daniel Rauhut, Gustaf Blomberg "Ekonomiska effekter av integration och invandring". Access 13/4 2023 på: www.tillvaxtanalys.se

permanenta medborgare där, men det har en helt annan psykologisk effekt att själv komma upp med den idén. Vi har alltid migrerat och även om att vara bofast har möjliggjort utvecklingen i vissa riktningar gör uppbrottet det möjligt på andra vis. Nedbrytning och förflyttning av vissa bergarter möjliggör för sedimentära bergarter att bilda och gå samman på andra platser och på så vis förflytta berg.

Jag började min vandring med tankar om cirkularitet. Stegen tog mig på resa både kring migration, att gå vidare och gräva där jag står. Min kropp och förflutna vägleder mig i vad som känns väsentligt, för mig, min praktik, så som jag tänker mig att migranter burit med sig sin värdefulla kunskap och berättelser genom sin kropp, till nya platser, nya länder. Arbetskraftsinvandringen till Sverige på 50- och 60-talen möjliggjorde industriell tillväxt i många städer. Jag fick min utbildning i keramik och arbetade på den plats där några av dem deltog i förstärkningar av arbetskraften på de keramik tillverkande företagen vid Rörstrand i Lidköping i Sverige. Arvet efter denna industriellt blommande era är en av anledningarna till att jag nu kan arbeta i lera.

Leran är min följeslagare och tolk när mitt yrke att berätta historier tar mig på resor. Med sten och lera bygger jag på plats, möter människor. Vi samtalar genom vårt lerspråk och kroppsupplevelser av lera. Vi lämnar, men minnena stannar hos oss, vi bär dem med oss och en bråkdel av en annan kultur är från den stunden en permanent och välkommen invånare i våra själar. Jag känner till den här känslan, det är för mig essensen av att vara vid liv, beviset på att jag söker och genom att göra det går *min* väg. Även om det här ögonblicket inte har någon given tidsram så håller det känslan av att jag existerar på exakt rätt plats där jag ska vara i just detta ögonblick, jag är helt hel. Känslan besöker ofta mig när jag är kroppsligt engagerad i att skapa i lera och under hårt arbete med vedeldning med vänner eller kollegor och det vi gemensamt upplever känns meningsfullt, begripbart och hanterbart, inger en känsla av helhet. Att känna mig hel, nyckeln till min existens och mitt skapande.

De möten jag fått under processen med arkivmaterialet kring familjen Cresta har gjort mig medveten om privilegiet att mycket dokumentation tagits om hand av min familj. Jag har hört intressanta migrerande livshistorier men också om bristen på information om detsamma. Mor- och farföräldrar eller föräldrar kan varit unga, flyttat från plats till plats, inte kunnat ta med sig fysiska minnen, fått saker förstörda eller tvingas av sjukdom, dåliga relationer eller krig att lämna saker bakom sig. Därför blir berättandet en sådan viktig del i vår identitet. Mitt konstnärliga utforskande vill uppmuntra att fler ser möjligheterna med sin historia, för vilken spännande resa det är!

Ärvda klockor, utmätt tid. Att bära tiden. När någon släkting till oss dog i Italien kom klockan som ett arv och gåva med posten. Mamma har ärvt kvinnornas ur, här från min Nonnos syster och min mormor.

Lagrad tid av handens kraft och rörelse, skära, lyfta, slå, rulla, skära, lyfta, slå, rulla.

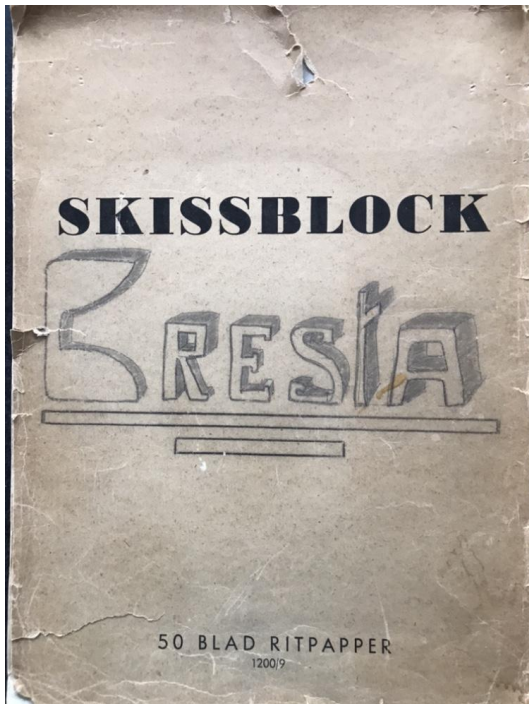

Inspirationsbilder för interiör installation.

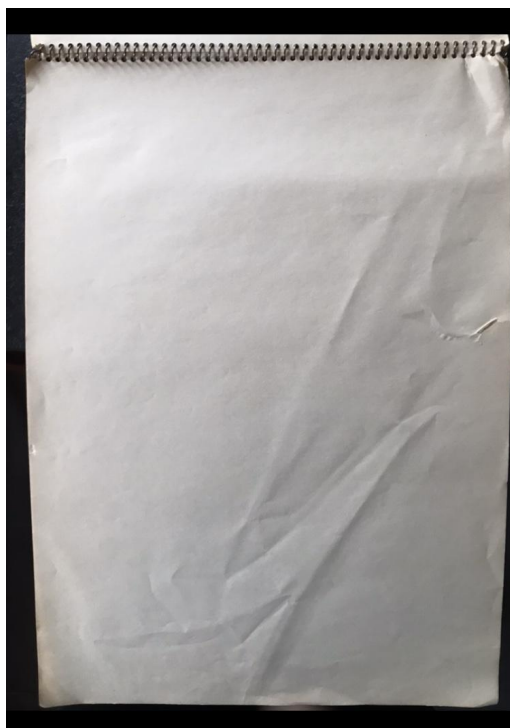
Foto: C.Cresta

Mormor, Moster Ester, Nonno

Min morfars skissblock med de teckningar han gjort till min mormor under sitt första år i Sverige.
Att användas som inspiration till överföring i lera för rumsinstallation.

Referenser

Lundström, Ebba. 2021 *"Den bortglömda invandringen"*, Lunds universitet.
[www.https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=9045165&fileId=9052669](https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=9045165&fileId=9052669) Access 20/4 2023.

Rauhut Daniel, Gustaf Blomberg *"Ekonomiska effekter av integration och invandring"*
access 13/4 2023 på: www.tillvaxtanalys.se
<https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.62dd45451715a00666f2193e/1586366219168/Ekonomiska%20effekter%20av%20integration%20och%20invandring-03.pdf>

SVT.se Access 12 Maj 2023 på:
<https://www.svt.se/nyheter/vetenskap/livet-uppkom-pa-lera>